

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

BANK VA BANK TIZIMINING TARIXI VA RIVOJLANISHI

Turoпова Nigora Xolmurod qizi

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

nturopova@tersu.uz

Olimov Mirjalol Tora o'g'li

Termiz davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada iqtisodiyotning rivojlanishi va takomillashishida banklarning o'rni va roli haqida mualliflar tomonidan fikr-mulohazalar keltirilgan. Bank va bank tizimining tarixi va rivojlanishi haqida muallif qarashlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar. Bank, bank faoliyati, bank tarixi, pul, kapital.

Banklar iqtisodiyotdagi asosiy moliyaviy vositachi hisoblanadi. Banklar faoliyati pul bozoridagi o'zgarishlar tovar bozoridagi o'zgarishlarga aylanadigan kanalni ifodalaydi.

Bank – bu aholi va tashkilotlardan pul mablag'larini qabul qilish, ularni saqlash va himoya qilishni ta'minlash, shuningdek kreditlar va boshqa moliyaviy xizmatlarni taqdim etish bilan shug'ullanadigan moliyaviy muassasa. Banklar moliya bozorining asosiy ishtirokchilari bo'lib, ularning faoliyati mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Banklarning bir nechta turlari mavjud bo'lib, ularni faoliyati va funktsionalligi bo'yicha tasniflash mumkin: Chakana banklar – bu jismoniy shaxslar va kichik biznesga bevosita xizmat ko'rsatadigan banklari

Tijorat banklari – bu korporativ mijozlarga moliyaviy xizmatlar ko'rsatadigan va yirik kredit operatsiyalarini amalga oshiradigan banklar Banklar mulkchilik shaklida ham farq qilishi mumkin: Davlat banklari – bu butunlay davlatga tegishli banklar Xususiy banklar – bu jismoniy shaxslar yoki kompaniyalarga tegishli banklar Aralash banklar – bu xususiy va davlat kapitali birlashtirilgan banklar Bank tizimi – bu pul mablag'larini saqlash va qayta ishlash bilan shug'ullanadigan, o'z mijozlariga kreditlar va boshqa xizmatlarni taqdim etadigan banklar va boshqa moliya institutlari to'plamidir. Bank tizimi iqtisodiy infratuzilmaning asosiy elementi bo'lib, moliyaviy operatsiyalarning uzluksiz ishlashini ta'minlaydi. Turli mamlakatlarda bank tizimi turli xil tuzilishga ega bo'lishi mumkin. Ammo odatda bank tizimi bir necha darajalarga bo'linadi. Birinchi darajada mamlakatning bank tizimini tartibga soluvchi Markaziy banklar mavjud. Markaziy

Bank foiz stavkalarini belgilash, pul massasini tartibga solish, boshqa banklarni nazorat qilish kabi funktsiyalarni bajarishi mumkin. Keyingi bosqichda mijozlarga xizmat ko'rsatadigan va depozitlarni qabul qiladigan, kreditlar beradigan va hokazo tijorat banklari mavjud.

Yana bir daraja mintaqaviy banklar bo'lib, ular mahalliy jamoalar uchun moliyaviy xizmatlarni taqdim etish orqali bitta mintaqada yoki shtatda ishlashlari mumkin. Ba'zi mamlakatlarda, shuningdek, bitta korxonada xodimlari yoki bitta jamoa aholisini o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan ittifoq a'zolari uchun moliyaviy xizmatlar ko'rsatadigan kredit uyushmalari bo'lishi mumkin. Bank asboblariidan foydalanish to'g'risidagi eng qadimgi guvohnoma miloddan

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

avvalgi 2000 yilda Mesopotamiyada topilgan o'sha paytda banklar oltin va kumush kabi qimmatbaho narsalarni saqlash uchun xizmat qilishgan. Vaqt o'tishi bilan banklar qarzlar va kreditlar berishni boshladilar. Uyg'onish davrida bank ishi yanada rivojlandi. Bank uylari juda yuqori obro'ga ega bo'ldi.

XIX asrda bank sektori yanada jadal rivojlana boshladi. Sanoat inqilobining boshlanishi kreditlash hajmini oshirishni talab qildi va kredit berish uchun yirik banklar tashkil etildi. O'shandan beri bank tizimi o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga mos ravishda rivojlanishda davom etmoqda. Bank tizimi tarixidagi eng muhim davrlardan biri bu 1929 yildagi inqiroz. Ushbu inqiroz banklarning global qulashiga sabab bo'ldi. Ko'pgina banklar o'z eshiklarini yopishga majbur bo'lishdi, bu esa bank tizimining qisqarishiga olib keldi. Ikkinchi jahon urushi davrida dunyoning barcha asosiy kuchlari iqtisodiyotga faol aralashishga majbur bo'ldilar va bank tizimini jadal tartibga solishni boshladilar.

20-asrning oxirida bozor iqtisodiyotiga sodiq qolgan mamlakatlarning aksariyati bank tizimini to'liq tartibga solishdan voz kechishdi. Bu banklarga raqobatbardosh bo'lish va yuqori daromad olish imkonini berdi. Biroq, bank tizimi hali ham xavf ostida. So'nggi paytlarda davlat tomonidan xatarlarni nazorat qilinadigan darajada ushlab turishga qaratilgan nazorat kuchaymoqda.

Bank tizimi o'sishda va rivojlanishda davom etmoqda, bu bizga kredit kartalaridan tortib elektron hisoblargacha bo'lgan ko'plab vositalarni taqdim etadi. Bank tizimi oddiy odamlarning biznesiga, iqtisodiyotiga va hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda birinchi bank muassasasi 1875-yil Toshkentda ochilgan Rossiya imperiyasi davlat bankning filiali bo'lgan. 19-asrning oxirida Turkistonda rus kapitali ishtirokidagi O'rta Osiyo aksiyadorlik banki (1881), Volgakama banki (1893), Rus-Xitoy (Rus-Osiyo) banki (1903), Azov-Don savdo banki (1910), Nijniy Novgorod-Samara banki (1899), Poltava Yer banki (1901) ning filial, bo'lim va agentliklari faoliyat olib bordi.

Oktabr to'ntarishidan so'ng barcha bank sovet hokimiyati tomonidan natsionalizatsiya qilindi. O'zbekistonda bank tizimi 1924-yildan boshlab sobiq SSSR bank tizimining tarkibiy qismi sifatida tashkil qilindi. 1992-yilga qadar SSSR Davlat banki (1923; 1921 — 23-yillarda RSFSR Davlat banki), SSSR Qurilish banki (1959; 1922 — 59-yillarda SSSR Savdo banki), SSSR Tashqi savdo banki (1924)

XULOSA

Bank tizimi o'sishda va rivojlanishda davom etmoqda, bu bizga kredit kartalaridan tortib elektron hisoblargacha bo'lgan ko'plab vositalarni taqdim etadi. Bank tizimi oddiy odamlarning biznesiga, iqtisodiyotiga va hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston idora (kontora)lari respublikadagi bank muassasalari ishiga rahbarlik qildi. SSSRning parchalanishiga qadar O'zbekistonda mustaqil bank tizimini yaratish maqsadlarida 1991-yil 15-fevralda Respublika Oliy Kengashi sessiyasida respublika hududidagi bank Faoliyatining huquqiy asoslari belgilab berilgan O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni qabul qilindi va shu vaqtdan boshlab respublikaning haqiqiy, mustaqil bank tizimi shakllana boshladi. Sobiq SSSR bankining respublika idoralari mustaqil bank sifatida O'zR Markaziy banki tomonidan ro'yxatga

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

olindi. Bank tizimi o'sishda va rivojlanishda davom etmoqda, bu bizga kredit kartalaridan tortib elektron hisoblargacha bo'lgan ko'plab vositalarni taqdim etadi. Bank tizimi oddiy odamlarning biznesiga, iqtisodiyotiga va hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Закон Республики Узбекистан «О банках и банковской деятельности». № ЗРУ-580. От 5 ноября 2019 г.
2. Закон Республики Узбекистан «О центральном банке Республики Узбекистан». № ЗРУ-582. От 11 ноября 2019 г.
3. У.Азизов, Т.Каралиев и др. «Банковское дело» учебное пособие. Ташкент 2018 г.
4. Алексеев П.В. Банковское дело: управление в современном банке. Учебное пособие для ВУЗов / П.В. Алексеев, сост. -М.: КноРус, 2018. – 304 с.
5. Тавасиев А.М. Банковское дело: Учебник для бакалавров / А.М. Тавасиев. — М.: Юрайт, 2017. — 647 с.
6. Turolova N. O 'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o 'ziga xos xususiyatlari. – 2023.
7. Буранова Л. В. и др. Зарубежный опыт ипотечного жилищного кредитования //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 19. – С. 437-345.
8. Буранова, Л. В. (2023). ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ИПОТЕЧНОГО ЖИЛИЩНОГО КРЕДИТОВАНИЯ. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(19), 437-345.
9. Turolova, N. (2023). O 'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o 'ziga xos xususiyatlari.
10. Turolova, N., & Jumanazarov, H. (2024). O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA GID HAMROHLIGI VA TARJIMONLIK FAOLIYATINING AHAMIYATI. Молодые ученые, 2(9), 129-131.
11. Turolova, N., & Ochilov, J. (2024). MAKABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA NUTQ O'STIRISH MASHG'ULOTLARI ORQALI BOLALARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'GATISH BORASIDA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOT ISHLARI TAHLILI. Молодые ученые, 2(9), 124-128.
12. Turolova, N., & Daniyarov, I. (2024). O 'ZBEKISTONDA SHAXSIY OLIVAVIY JAMG 'ARMA YIG 'ISHDA OYLIK MAOSHNING O'RNI. Молодые ученые, 2(9), 60-62.
13. Turolova, N., & Buriyev, A. (2024). ASSESSMENT AND IMPLEMENTATION METHODS OF THE EFFECTIVENESS OF MARKETING ACTIVITIES. Молодые ученые, 2(9), 24-29.
14. Turolova, N., & Abdurahmonov, B. (2024). MARKETING: MARKETING FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI. Молодые ученые, 2(9), 4-11.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

15. Turoпова, N., & Qudratov, I. (2024). INFLYATSIYA: O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA INFLYATSIYA DARAJASI. *Молодые ученые*, 2(9), 91-97.
16. Turoпова, N., & Jo'rayev, A. (2024). TALABA-YOSHLAR TA'LIM DASTURIDA IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNI O'RGATISH METODOLOGIYASI. *Молодые ученые*, 2(9), 63-66.
17. Turoпова, N., & Norbekov, Z. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, AFZALLIKLARI VA AMALIY AHAMIYATI. *Молодые ученые*, 2(9), 103-106.
18. Turoпова, N., & Norbayev, S. (2024). TIJORAT BANKLARIDA QIMMATLI QOG'OZLARGA QILINGAN INVESTITSİYALAR TAHLILI VA SHU BILAN BOG'LIQ MUAMMOLAR. *Молодые ученые*, 2(9), 85-87.
19. Turoпова, N., & Keldiyev, A. (2024). MAMLAKAT BANK TIZIMINING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MASALALARI. *Молодые ученые*, 2(9), 76-78.
20. Turoпова, N., & Elomonov, H. (2024). O'ZBEKISTONDA HUDUDLAR KESIMIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH HOLATI. *Молодые ученые*, 2(9), 36-42.
21. Turoпова, N., & Jo'lliyev, M. (2024). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IQTISODIYOTNING TUTGAN O'RNI. *Молодые ученые*, 2(9), 67-72.
22. Turoпова, N., & Elmurodova, M. (2024). TEXNOLOGIYALARNING RIVOJLANISHINING ISH O'RNIGA TA'SIRI. *Молодые ученые*, 2(9), 33-35.
23. Turoпова, N., & Misirov, T. (2024). O'ZINI O'ZI BOSHQARISH. *Молодые ученые*, 2(9), 111-113.
24. Turoпова, N., & Jumayev, R. (2024). YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MASALALARI. *Молодые ученые*, 2(9), 73-75.
25. Turoпова, N., & Choriyev, M. (2024). "ISLOM IQTISODIYOTI" VA "ISLOM MOLIYASI" TUSHUNCHALARI VA ISHLASH TARTIBI. *Молодые ученые*, 2(9), 30-32.
26. Turoпова, N., & Ergasheva, F. (2024). TA'LIM TIZIMIDA RAQAMLI VA AXBOROT RESURSLARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI. *Молодые ученые*, 2(9), 43-45.